

Tudor Bugnariu köszöntése

Erkölcsei integritásának mértéke szigornak és megértésnek az egysége. Mindekelőtt az önmagával szembeni szigornak és a mások megértésére való készségnek. Intellektuális igényessége nyitott, rugalmas gondolkodás és elvi következetesség ötvözetéből formálódott. Megalapozott és sokoldalú egyetemese műveltsége sohasem hat bénítólag környezetére, mert született jóérzésből fakadó, megnyerő, természetes szerénységgel párosulva lesz a szellem nemes eleganciája. Ilyen főbb összetevőkből szervesül egységes egésszé egy ritka szép jellem, egy személyiség-arcél, a Tudor Bugnariué, aki ezen a nyáron töltötte be hetvenedik életévét.

Es micsoda kor volt ez a hét évtized! Mennyi embert kísértő csábítás, mennyi embert próbáló rettenet, mindmegannyi kárhozatba vezető más-más úttal. Pályája kezdetei — a diákevek a kolozsvári egyetem bölcsészkarán — egybeesnek egy vég kezdetével, egy talmi parlamentarizmus korrumpáló konjunktúrájának alkonyával. Fent szaporodik a hűsoszafék körül tolongók száma, miközben fogy a fazékból a hús, tehát éleződnek a klikkharok a koncert. Lent, a népi mélyrétegeket egyre kegyetlenebbül sújtja a tőkés-földesúri rend farkastörvénye, s erősödik az elégedetlenség fenyegető moraja. Ilyen helyzetben folyamodnak a hatalom urai a manipuláció leghatékonyabb eszközehez, a sovíniszta demagógiához: a haza veszélyben van, idegenek, kóbor jövevények fondorkodnak a szent nemzeti értékek ellen, a polgári pártok egymást licitálták túl a nacionalista uszításban, s a demagógia e gyászos versenyfutásában a legátlástanabb, a Vaszgáda bizonyult utolérhetőnek. Azzal, hogy a legvégletesebb irracionalizmust kultiválta, azzal, hogy a gondolattal és a tagolt beszéddel szemben előnyben részesítette az alantas indulatok felkorbácsolására alkalmasabb kétes szimbólumokat, obskúrus mítoszokat és ritu-sokat.

Tragikus nemzedék a Tudor Bugnariué. Innen teltek ki a „légiók“, melyeket a zöldinges hamelni patkányfogó az egzaltált, xenofób nacionalizmus sípszavával csábított nemzetvesztő kárhozatba. Tudor Bugnariu ekkor nemzedéke legjobbjával együtt a humánus, a népe iránti történelmi felelősségből fakadó patriotizmus parancsszavára balra zárkózott fel. Ebben a döntésben ott munkált a régi erdélyi román intelligencia évtizedes nemzeti küzdelmeinek nagy tanulsága is, Gyulafehérvár elsikkadt demokratikus szelleme, melyre oly ismerősen visszhangzik a marxi tétel: nem lehet szabad az a nép, amely más népeket elnyom.

Amikor Tudor Bugnariu egyetemi tanulmányai végeztével a marxi eszmék meggyőző erejének hatása alatt és lelkiismerete szavára csatlakozott az illegális kommunista párthoz, ezzel ígéretesen induló egyetemi karrierjét tette kockára (kolozsvári katedrájáról 1935-ben menesztették), cserében viszont élvonalbeli szerep lett osztályrésze a harmincas évek román szellemi életének antifasiszta frontján. 1933-ban kezdeményezője és szerkesztője volt a kolozsvári Antifasiszta Bizottság *Alte zări* című, hamarosan a betiltás sorsára jutott folyóiratának. Ugyancsak ő kezdeményezte és szerkesztette azt a kétnyelvű szemlét (*Veac nou — Új Korszak*), amelynek már első számát elkobozták a hatóság közegei. Antifasiszta tevékenységéért 1935-ben, majd 1937-ben börtönbüntetést szenvedett el, 1940-ben pedig a caracali internálótábor lakója volt.

A háború éveit alatt ismét Kolozsvár lett tevékenységének színhelye, ahol Gaál Gábor, Józsa Béla és Kohn Hillel, Vasile Moldovan, Francisc Păcurariu és Teofil Vescan harcostársa a fasizmus elleni küzdelemben.

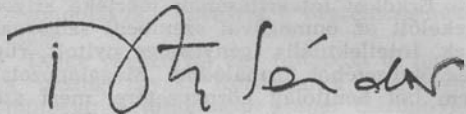
A felszabadulás után előbb az új demokrácia kolozsvári megszilárdításában vállalt közéleti szerepet, majd diplomáciai megbízatást kapott (Románia belgrádi követségén teljesített szolgálatot).

1947-től a kolozsvári Victor Babeş Egyetem, az ötvenes évek közepétől a Bukaresti Egyetem filozófiaprofesszoraként nemzedékek sorát nevelte igényes kritikai gondolkodásra, kezdettől fogva a marxi eszmék alkotó nyitottságáért, a szektánsdogmatikus szűkkeblűség ellen való küzdelem jegyében.

Gondolkodói nyitottsága termékenyítően érvényesül elméleti munkásságában. Így alkotott maradandó értéket az emberi közösségek történelmi formáival foglalkozó, valamint a kulturális jelenség tárgykörébe tartozó tanulmányaiban.

Tudor Bugnariu professzor, a román patrióta, a román kultúra hivatott alkotó képviselője egyben a magyar kultúrának is — román kollégái között egyik legjobb, minden előítéllettől mentes — jó ismerője, akit immár évtizedekre nyúló elvtársi-bajtársi szálak fűznek a romániai magyar progresszió számos képviselőjéhez. Ezt a kapcsolatot az a kölcsönös bizalom teszi különösen meghitté, mely a hidverés fáradságos közös munkája, számos próbatétele során mélyült el és erősödött meg.

E megkésett köszöntő alkalmával tulajdonképpen önző módon magunknak kívánjuk, hogy még nagyon soká őrvendezhessünk Tudor Bugnariu professzor szívós egészségének, alkotó buzgalmának, a mindenféle megosztó obskurantizmusok ellen való fáradhatatlan verekedő kedvének.

Picasso és ami utána jön

A Picasso utáni festészet zavarodottan néz az eltávozott óriás után, aki minden elképzelhető formát, színt befogva végigszaladt a festői megjelenítés összes lehetőségein, kijátszott minden kártyát, felborított minden akadályt, minden törvényt. Színeit szilaj szabadsággal mázolta a néma elképedés jelenlétében. Játszott bohókás játékokat az addig tisztelt formákkal, szétszedte, összerakta őket kénye-kedve szerint. Festékeit úgy keverte, ahogy éppen ízlése diktálta, új akkordokat csillogtatva a megbabonázott néző előtt. Ereje és akarata rendkívüli összefogásában sokrétű témái hosszú sora minden nehézség nélkül, könnyedén és egyszeriben került fehér vásznaira.

Művei nem rendelésre készültek, nem szükségét szolgálták, csak festői játékok torz mosolyát nyugtázták. Am a modern művészet szakértői munkáit sokra értékkelik, s az árakat élelmes kufárok magasra licitálták. Különlegességek, ritkaságok megszerzésének nagy versenyfutásában hallatlan összegek kerülnek piacra. Ki is gondolná, hogy megfeketedett képek, ócska szurtos bélyegek óriási összegekért találnak gazdára...

Egy Picasso-festmény megszerzése múzeumok, gyűjtők, művészek vágyálma. Keze alól hiába került ki a munkák nagy tömege, az igényeket ezredrészen sem tudja kielégíteni; úgyszólván mindenki szeretne „egy picassót“ birtokában látni.

Vajon mi a magyarázata?

A legtöbb igénylő persze a kereskedelmi értékre gondol, hiszen százezreket is érnek egyes karakteresebb munkái... s esetleg majd még felbecsülhetetlen értékűvé válnak. A múzeumok gyűjteményük gazdagítását óhajtják, s erre komoly áldozatokat is hozhatnak. A művészek, írók pedig, hogy vele közelségbe kerüljenek, közvetlen érezzék szelleme nagyságát.

Am lehet, hogy ez a nagy értékelés kissé indokolatlan, hiszen nem minden munkája viseli a zseni kézjegyét. Munkái hosszú sorában vannak kevésbé forradalmi festmények, rajzok, szobrok, kerámiák... De minden munkáján láthatatlanul ott díszleg egyéniségének kitörülhetetlen bélyege. Kétségtelenül igaz: szelleme, zsenialitása vonzza magához a látnivágyók sokaságát.

A Picasso-képek megjelenése forradalmasította az addigi szemléletet. Pedig újításai különösképpen nem ragaszkodtak már kiépített stílushoz; váltogatta témái formai megjelenítését.

A festészet mindenkor nagy problémája az előadás mikéntje; hogyan közöljük a témát? Milyenképpen kerüljön a festék a vászon felületére úgy, hogy az a legjobban fejezze ki festője akaratát? Am valaki azt mondhatná: — Nem érdekel a forma; megrajzolom, festem a témát objektívan, úgy, ahogy a természetben látom... Az elgondolás helyesnek látszik, mert őszinteségről beszél. Csak így az a veszély fenyeget, hogy a kivitelezésben semleges elemek kerekednek felül, a fény-

képezőgép látása, s vele elsikkad a lényeg kiemelése, ami a megjelenítés művészi része. De ezt a veszélyt a tehetség minősége mindig befolyásolhatja. Sőt, ha erős a tehetség, stílus alakul, s benne megjelenik a művész egyéni véleménye, akarata, hozzászólása a látottakhoz. Am az elsődleges kérdés mégis az, hogy *mit* fessen a festő, amivel gondolatait, érzéseit kifejezheti. A művészettörténet folyamán komplikált sokalakos nagy témák adódtak, különösen, mikor a festmény a megrendelők kívánsága szerint készült. Ekkor a *mit* adva volt, s a festő csak a *hogyan* nagy problémájával küzdött. De a megrendelők itt is segítettek: a természet alázatos tiszteletét kívánták a vásznakon viszontlátni.

Picasso feleletével — a *mit* kérdésre — nem sokat tétovázik. Legtöbb képe csendélet. És ezek a lehető legegyszerűbb tárgyakkól tevődnek össze: üvegek, edények, újság, gitár, hegedű és más kéznélfekvő használati dolgok. Így nála nem a *mit*, hanem a *hogyan* az érdekes. És vele kapcsolatban mindig is a *hogyan* problémája keltett szenzációt. Az persze mindegy, hogy megjelenítései mikéntjét *hogyan* neveztek el: kubizmus, konstruktivizmus, dadaizmus, vagy egyszerűen csak nem lehetett beskatulyázni. Hatásuk a különleges, az addig soha nem látott formák, formabontások, újszerű színek izlettetésének szenzációja volt. Elképzelhető, hogy az ilyen, fantáziával átítatott alakítás nem olyan egyszerű művelet. Egy-egy újítás sikerét ötletek, kísérletek hosszú sora előzi meg.

Am az az elképzelés, hogy a festészet formai problémái kimerültek, tévedés. Csak az a szemlélet merülhet ki, amelyik szenttelen, fantáziánélküli tárgyilagosságra támaszkodik. De az, amelyik az egyéni látás szenzációján alapul, az mindig más, egyre más vetülettel jelentkezik, s így kimeríthetetlenül örök életű.

És Picasso festészete éppen az utóbb mondottakra felel. Nála nincs szó újraalkotásról, sokkal inkább a meglévő jelenségek átszervezéséről. Picasso egyszerűsít, kivonatol, formát bont, két dimenzióban fest, s munkái mégsem dekoratív jellegűek, hanem ugyancsak beleszólnak a nézők lelkiségébe.

Hosszú élete során témái arisztokratikus megfogalmazását egyre váltogatja; kísérletezik az anyaggal. Sokszor fest túl vékonyan, hogy a színek összefolynak, megsordulnak. Ha nem is a munka folyamán... de majd később... ilyenkor másnapra hosszú vonalakban szántják végig az alsóbb színfelületeket, és ott megmaradnak.

Hogyan történhetett?

A Mester először bosszúsán nézte a váratlan és véletlenül sikerült formabontást, de... látja, nem is hiba, nem is csúnya az itt-ott vékonyan lefutott vonalak színes függőnye. Hagyta, maradjon... Nem bántó, sőt még érdekesebbé teszi az amúgy is különleges festői alakzatokat. És maradtak... hiszen így még soha senki sem csinálta...

Am kevéssel később, miután kiállításokon látták a véletlen eme bizarr játékát, egyes festőknél is megcsordultak a hígított színek, és náluk is végigfolytak képeik felületén...

Máskor, de most már akaratlagosan, zsebkéssel vagy más hegyes eszközzel karcolt vonalakkal jelezte egyes formák körvonalait a nyersen felkent felületekben. Néha csak kuszált színes vonalak — mint mértani rajz — tarkítják vásznát, míg másutt darabosan mintázott formákba burkolóznak súlyos alakjai. Szemlélete sokfélesége érdekesen, játékosan és festőileg izgalmasan borzolta a nézők fantáziáját, fenntartotta az érdeklődés szenzációját anélkül, hogy egyéniségének jelenléte, szelleme nagysága új és újabb stílusából kevesbedett vagy hiányzott volna.

Kétségtelen: a huszadik század közepének festészete Picasso—Matisse—Léger jelenlétének jegyében zajlott. Nagyrészen ők rázták fel tespedésre hajlamos állapotából. Am a művészetek természetrajza nem ismer megállást, új és újabb szemléletek következnek.

Mai jelek szerint itt is — mint az élet más területein — a gép veszi át a hangadást. A gép páratlan nagyhatalom, objektíven látja a jelenségek külső képét, regisztrál. A fényképezőgép egyes esetekben segítség a fontos részletek, jelenetek gyors és pontos rögzítésére, sőt a legújabb izmus, a szuperrealizmus nagyobb részben éppen reá támaszkodik. Így az új izmusban gép van a festő kezében, vele lepi meg mondanivalója tárgyát, és vele dönti el a *mit* problémáját. Am a *hogyan* nagyrészen, kevés segítséggel, már a gép munkája.

Fényképből könnyűszerrel lehet kisigényű festményt szervezni. Annyival is inkább, mert a megjelenítés elemei már adva vannak. Marad tehát az illúzió tárgyiasítása, az, hogy a fénykép festménnyé álcázódjon, s máris kész a szuperrealista alkotás. De kinek kell, kinek szerez örömet egy olyan festmény, amely ugyanazt mondja, amit a színes fénykép?! Pedig a szuperrealizmus éppen azt teszi: tárgyat. — művészet igényével — jelentéktelen, semmitmondó részletek halmazával keverve kénytelen tálalni.

De a jövő képe mást is mutathat. Ha tehetséges művész áll a mindentudó gép háta mögött, akkor már a téma megszervezésébe is hangsúlyozó indítékokat vihet be: kiemelhet, elhagyhat érdektelen részleteket, s nagyvonalúan kombinálhat sikerült felvételek sokaságából. Ez könnyen megeshetik, hiszen a fényképezés technikája rohamosan fejlődik, s ha kell, szellemes megoldásokkal egyre közelebb kerülhet az érvényes festmény kvalitásaihoz.

Természetesen ez a gépi festészetkedvelők elképzelése. De akárhogy is alakul majd, mindig maradnak igényesek, akik azt mondják: az igazi festészet nem semmilyen mankóra; ereje hatalmas, szabadsága végtelen, mondanivalója hangsúlyozott, élete örök.

Az érvényes művészet szellemiség volt és marad.

Motyándor

Kalákába

Az IDŐNEK volt gondja arra, hogy KALÁKÁBA gyűjtse az embereket, kalákába, ebbe az igen-igen sokat sejtető közösségi ténykedésbe. Volt gondja rá — Európának ebben a csücskében talán még inkább, mint bárhol másutt... Ha török-tűz ette el fejük felől a mestergerendát, hogy belévonaglott hűsíg födetlen kiszolgáltatottságunk: hát helyére illesztette az utca, a hadrend megmaradt népe; ha fogaid közé tömködték a szót, hát kipiszkálták fuvarozást is vállaló oskolamestereink, jótorkú kántoraink. Hogyha éppenséggel a jókedvet lopta ki arcunkból a történelem valamelyik sokadalma, hát volt erők alakoskodni — tordai országgyűléseken vagy a gyakorta ugyanolyan eredménnyel végződő vásári zürzavarban... Kóborló diákkomédiásaink a megmondható mindenek... Ki kellett találnunk a vámszedőket elámitó mondókákat, csujogatókat, csúfolódó énekeinket, a folytonminket-bámulók kijátszására a lábficamig, derék-kopásig nyúló táncainkat... Hogy aztán mindezekből igen sokat elhullajtott a rohanó IDŐ? Volt gondja rá.

AZ IDŐNEK gondja van arra, hogy KALÁKÁBA hívja az embereket... Különben honnan jutott volna szegény Bogáthi Fazekasnak zsoltárkötésre, ábécés-könyvek bekötésére — épp a felégetett Tordán, ha nem adakozik szűcs, fazekas, csizmadia; ha nem születik meg — ugyancsak közmegegondolkozató szándékkal — a collecta, az adománygyűjtés... Mi emelte volna talpra az annyiszor leégett Torda vagy Kézdivásárhelyi udvartereit? Fejedelmi parancs? A székely székekbe ültetett katonafegyelem?... Szitáskeresztúr elkobozott árui, Bem-sapkás csatavesztettjei miként is térhettek volna meg, miként is térülhettek volna meg hamuból-halálból, ha nem a sokadalomtudat ereje révén...

Az IDŐNEK volt és lesz gondja megtartani a maga lustra-kalákáit, húst-börtfogot, ponyvákön fetrengő könyveket követelő kirakós vásárait; volt és lesz keletje az alku nem tűrő mócok csöbörjeinek, félszavú hadikifalviak bebecseinek. S ha történetesen nincs, vagy nem lehet idejük oskolamestereinknek arra, hogy a helyenként megzaklatott-szétrebbentett sokadalmak elhullajtott kászuit, csöbreit, járomfáit, cséphadaróit vagy dikicseit összeszedjék: HÁT ELINDUL, KERESNI INDUL A STUDIOŠUS DIÁK... Kutatni keresztelő adományleveleinket, vallásszabadságos gyülekezőkedvünket. Mert a sokadalomtudatnak élnie kell, mert a sokadalomnak állnia kell. Hogy le ne égjen házunk, iskolánk egyre dráguló mestergerendája; hogy az anyanyelv padlásáról jusson értelmes szó Bogáthi Fazekasék, Jósika Miklósek, Krizs. Jánosék, Tamási Aronék asztalára.

Bogáthi Fazekásék